

IRODALOM.

Magyar erdészeti oklevéltár. *Magyarország ezredéves fennállásának emlékére kiadja az Országos Erdészeti Egyesület. Szerkesztette és történeti bevezetéssel ellátta az egyesület megbízásából Tagányi Károly. I. kötet: 1015—1742; II. kötet 1743—1807; III. kötet 1808—1867. Budapest 1896.*

A polgárosodás alacsony fokán a küzdelem az erdő ellen, az erdőirtás, a polgárosodás magasabb fokán a küzdelem az erdők fentartásáért, az erdővédelem teszi az emberi tevékenység egyik főmozzanatát. A gazdasági haladás rendszerint azzal kezdődik, hogy az ember ellenségének tekinti az erdőt, fejszével, bárdal, tüzzel megy reá, uralmát vissza igyekszik szorítani, hogy a földművelésnek szüz termő erővel megáldott új területeket nyerjen. Mint minden harc, az erdő ellen indított is szertelenséggel, számítás és terv nélkül szokott foyni. Az ember ott veri-vágja az ellenséget, a hol találja. Így az erdő, a nép anyagi virágzásának egyik nagyfontosságú tényezője, mely szigorun, kérlelhetetlenül meg szokta bosszulni a rajta elkövetett bűnöket, a legnagyobb mértékben pusztulásnak indul. Pedig szükség van reá, sőt minél nagyobb haladásokat tesz a polgárosodás, annál inkább emelkedik értéke s a műveltség magasabb fokán az ember fel is fogja az erdő végtelen gazdasági, szociális, klimatikai jelentőségét. Ezzel fölmerül az erdő védelmének szüksége, az eddigi irtás és tervtelen gazdálkodás helyére a gondozás, a fentartás, a rendszeres kezelés eszméje lép. Végre az erdészet is valóssággal tudományos foglalkozássá lesz, mely századok megfigyeléseit és tapasztalásait értékesítve hasznos igazságokat bocsát a gyakorlat rendelkezésére. Ma az állam, a helyi hatóságok s a társadalom vállvetve azon dolgoznak, hogy a nemzeti közvagyonnak azt a nevezetes részét, melyet az erdők képviselnek, az enyészettől megóvják, észszerű gazdálkodással hasznosítsák a jelenkor számára, de csak úgy, hogy maga a tőke se pusztuljon el, hanem szakavatottan gondozva jusson át örökül a következő nemzedékekre.

Maga ez az állami gondoskodás abban a tervszerűségében és sok áldozatot igénylő következetességében, melylyel ma találkozunk, a

modern idők egyik áldásos vívmánya ugyan. De az erdő a magyar nemzet politikai, művelődési és anyagi életében végtelenül fontos szerepet játszik ama nap óta, a melyen a magyarság ezt a hazát birtokba vette. Ezer évvel ezelőtt az egész nyugati, északi, keleti hegyvidéket, Erdélyt, melyet a megtelepedő magyarok az erdő elejének vagy aljának neveztek, óriási rengetegek, végtelen őserdők borították, melyek mélyen benyultak a síkságba, a Dunán túl pedig a Balatonig értek. Délen a Dráva és Száva közti földet az őserdő egy másik öve takarta s a mai Magyarország egész területe valóságos erdőterület volt kevés lakossággal, ősvadon állapotban. Ebből az állapotból a magyar ész, a magyar munka és szorgalom emelte ki s tette egy évezred küzdelmeiben, melyet a természettel, külső és belső ellenségeivel folytatott, azzá a tejjel-mézszel bővelkedő kanaánná, milyennek ma jelentkezik.

Ez őserdő lepte földön telepedett meg a honfoglaló nemzedék s az erdővel azonnal közvetlen, benső kapcsolatba lépett. Hasznát vette, a mint kezdetleges viszonyai közt tehette; használta fáját, halászta vizeit, vadászta vadjait, mélyében, berkeiben állította fel szentélyeit, melyekben a maga módja szerint imádta istenét. És a mi fő, felhasználta katonai célokra. Az óriási erdőöv, mely környezte, természetes védőfala volt. Ő maga, hogy kijuthasson rajta, az erdőn át kapukat vágott s ezeken tört szomszédjainak országaira. E kapukon száguldóitak ki a lovas hadak, melyek Európa legtávolabbi országait megrettentették. És ezeket a kapukat zárta, torlaszolta el a magyarság azzal az anyaggal, melyet neki megint csak az erdő nyújtott, a levágott fával, mikor az ellenség az ő területét akarta megtámadni. Századokon át egyik fontos tényező volt az erdő a honvédelemben s utóbb is, mikor e szerepét rég elveszté, az erdő maradt az üldözöttek, az állami hatalommal összeütközésbe jövőknek, a betörő ellenség elől menekvőknek biztos menedéke. Ott ütötte fel tanyáját a bujdosó kurucz, mélabusan keseregve, mikor a zöld erdő árnyékát, piros eszmája nyomát hóval fődte be a szél. A szegénylegény-világ sajátos romantikájában szintén kijutott a maga része az erdőnek, mely a nép lelki világába mélyen lebecsátotta gyökereit s a képzelő erő a mondák, regék, mesék, babonák hosszú sorát fűzi hozzá.

De mindez egészen jelentéktelen az erdők közgazdasági szerepe mellett, mely nyomban érvényesült, mihelyt a honfoglalást követő századokban Magyarország lakosai szaporodni kezdtek. Egy második honfoglalás indult meg csakhamar. Az erdőtől kellett az ország területének legjobb, legdusabbán termő, legnagyobb részét elhódítani s a nemzeti polgárosodás keretébe bevonni. Ez a harc a természet fékezetlen erejével még nehezebb volt s jóval tovább tartott, mint a tulajdonképpeni

honfoglalás. Az idők folyamán szakadatlanul özönlött a telepések bátor serege az erdő mélyébe le délnek a Szávaig, keleten Máramarosig, északon Árváig és Szepesig. E részeket nem a kard, hanem a fejsze és az ekevas hódította meg a magyarságnak, kebelezte be a magyar államba. Az igyekezetet gazdag eredmény koronázta. Idegenek és bel-földiek versenyezve alapítottak új és virágzó községeket, népes városokat, diszes monostorokat a műveltség és a vagyonosság központjait az erdő borította ösvadonban. Ledőltek az égbe meredő fák, az irtott talajt ezer meg ezer kéz hasznosította a földművelés és a bányászat számára s idővel az egész ország külső képe megváltozott. Az emberi szorgalom legyőzte az ellenséges természet erejét: az erdő meghódolt az emberi értelmességnek.

Csakhamar az erdön is beteljesült a *vae victis* igazsága. Irgalmatlanul bántak vele, rontotta-pusztította, a ki csak tehetett, irtotta ott is, a hol ez a közérdeknek egyenes kárára szolgált. Ekkor bekövetkezett a visszahatás. Megkezdődött az erdővédelem kora, a rendszeres gazdálkodás ideje, mely utóbb az erdők felújítására, új erdők ültetésére a tervszerű, országszerte folyó befásításra vezetett. Szertelenül érdekes tehát az erdők története Magyarországon. Nemzetünk anyagi és szellemi polgárosodásának egyik legértékesebb fejezete az s a magyar erdészeti történetének megismertetése a magyar tudomány leghálásabb, legdicséretesebb feladatai közé tartozik. E felekölt feladat megoldását kívánta elősegíteni az Országos Erdészeti Egyesület, mely modern erdészeti érdekeinket évtizedek óta törhetetlen odaadással, igazán ritka szép eredménnyel szolgálja, midőn a magyar erdészeti oklevéltárának kiadását elhatározta. Dicséretes volt a gondolat és szerencsés volt a végrehajtása, mert már a nyáron, tehát még a millenium ünnepi idejében megjelent három roppant kötetes oklevéltár a magyar kutatói szorgalom egyik legszebb alkotása s tartalmának végtelen gazdagságával nem csupán gazdaságtörténetünk, hanem egész művelődésünk ismeretének egyik legértékesebb, legdusabb kútforrása. Az oklevéltárt Tagányi Károly szerkesztette s éppen a szerkesztő szerencsés megválasztásának köszönhető, hogy az Országos Erdészeti Egyesület nemes kezdeménye olyan sikeres valósulást nyert. Ama benső viszony, melyben Tagányi Károly éppen a Gazdaságtörténeti Szemlével áll, nem szolgálhat akadályul, hogy a legteljesebb dicsérettel ne adózzunk az iránt, a maga nemében páratlan munka iránt, melyet az oklevéltár kiadásával, a hozzáadott kimerítő bevezetés megírásával, valamint a tájékoztatást és áttekintést annyira megkönnyítő általános név- és tárgymutató gondos elkészítésével végezett. Nyilvános levéltárainkat, a bennök rejlő roppant kincseket alig ismeri valaki oly alaposan, mint ő. Másrészt széleskörű történeti és gazda-

sági műveltsége, eddigi irodalmi dolgozatai, melyek hazánk multjának minden időszakára kiterjednek s részben e folyóiratban jelentek meg, egyenesen praedestináltak őt a nehéz munkára, első sorban arra, hogy a fennmaradt roppant emlékekből avatottan kiválassza a leglényegesebbet, a legtanuságosabbat, azután pedig rendezze s hibátlanul közvétegye a kiszemelt anyagot. Munkája méltó is lett ama nagy czélhoz, melynek szolgálni hivatva van s a legrégibb időkről egész a jelenkorig, a mai Országos Erdészeti Egyesület megalakulásáig 1866. december 9-éig a legkülönbözőbb magyar és bécsi levéltárakból összeválogatva a szakirodalom rendelkezésére olyan érdekes és sokoldalú anyagot bocsát, melyet senki sem nélkülözhet, a ki jövőre magyar gazdaságtörténelemmel s általában anyagi művelődésünk multjával foglalkozni óhajt. Vissza megy egész a magyar királyság alapításáig, s minden okmányból, melyen erdőről, erdészetről vagy a fa értékesítéséről egyáltalán szó van, hű magyar fordításban adja azt, a mi tárgyára vonatkozik. Az első hazai okmány, mely az erdőügyet is érinti, még 1015-ből való s a magyar királyság megalapítójától, Szent Istvántól származik. A pécsváradi apátság részére kiállított alapító levélben István király az ottani erdőkről is megemlékezik. Az apátságnak adományozott területen ugyanis az apátság udvarháza melletti liget kivételével, mely egészen az apáté lett, fenntartotta magának és utódainak a közös birtoklást az apátsággal, ellenben az apátság minden más erdejének jövedelmét, a disznók és a nádasok adóját kizárólag az apátnak hagyta. Az oklevél e rövid határozata az erdőkről jellemzően világítja meg az erdészet akkori állapotainak egyik lényeges mozzanatát. Sajnos, hatvan esztendő telt el, míg a ránk maradt, számra is esekély XI. századi okmányokban valami erdészeti ügyről ismét említés történik. De ez szintén nagyon érdekes, mert megtudjuk belőle, hogy már 1075-ben folyt a Garamon a fausztatás. Még a XII. század okmányaiban is csak itt-ott esik a világosság egy-egy sugara az erdészetre. Számosabbak a XIII. századi ilyen okmányok, de a mohácsi vész előtti időkből összesen véve is meglehetősen kevesek és szűkszavúak, hogy azután 1535 óta csakhamar tömegessé váljanak. Ettől kezdve az egykoru irott emlékek már gondos kiválasztást igényeltek, különben az okmánytár a kötetek végtelen sorává nőtt volna. E dúsgazdagságot az okozza, hogy a XVI. század derekától kezdve a magyar állami bányászat s vele a legszorosabb kapcsolatban álló erdészet — a bányászat volt akkor a legnagyobb fafogyasztó — idegen, bécsi kormányzat alá került. Bécsben nem pusztított az ellenség, s az odaküldött okiratok nagyrészt meg is maradtak. Ma is nagy részt Bécsben őrzik a legutóbbi három századnak magyar erdészeti irott kutfőit, a hivatalnokok jelentéseit, fölterjesztéseit, a központi hatóság leiratait s mindennemű intézkedésének emlékeit.

Tagányi oklevéltárának anyaga főleg onnan került elő. De dús sikerrel aknázza ki az országos levéltár s a nemzeti muzeum gyűjteményeinek gazdag anyagát is. Óriási s változatos okmányhalmazból kellett kiszemelni azt, a mit három kötetes gyűjteményébe beszoríthatott s el lehet mondani, hogy itt a közlevéltárak anyagának legeslegfontosabb, legtanulságosabb része van kiadva, időrendbe állítva s a szöveget kísérő jegyzetek hosszú sorával magyarázva. Az erdészet minden mozzanata, a kezelés, a hasznosítás, a védelem és új erdők ültetése egészen új világosságot nyer ez okiratokban, melyekből fokról-fokra megállapíthatni, mikor és hol kezdődött az észszerűbb erdészeti kultúra, és hogyan szorította háttérbe az egykori rablógazdaságot. E téren a reformok körül nem az állam ragadta meg a kezdeményezést. Az erdő a földesuraké volt, kik közt első helyen állt ugyan a király birtokának roppant terjedelmével, de tényleg ő is csak földesur volt s tisztán saját birtokára korlátozta figyelmét és gondoskodását. A saját érdekeire nézve Habsburg-házi királyaink, kik a kezelést szakemberekre bízták, sok fontos és hasznos újítást és haladást hoztak létre az erdészeti közgazgatás és az üzem terén. De ezt tette sok magánföldesur is a saját erdejére nézve. Ellenben az erdészet érdekében való általános, az egész országra kiterjedő gondoskodás az állam részéről csak a múlt században történt és pedig főleg két irányban. Egyrészt a meglevő erdőállomány oktalán csökkentését, a félreismeret magánérdekből folytatott pusztítást igyekezett korlátozni, mely téren azonban csak a modern magyar állam birt döntő eredményt elérni, másrészt a befásítást főleg az Alföldön, hol a legnagyobb szükség volt rá, mozdította elő s ez irányban kezdeményének csakugyan sok hasznos következménye volt. Általában azt látjuk, hogy mihelyt az állam tudatára ébredt annak, hogy ő a nemzet gazdasági érdekeinek első és leghatékonyabb gondviselője, mihelyt ismerni kezdte ama nagy és komoly kötelességeket, melyeket a közvagyon fokozása érdekében teljesítenie kell, nyomban gondozása alá vette az erdészetet, mint a nemzeti vagyoniosság egyik főfontosságú tényezőjét. A régi viszonyok ismeretének, a sok százados tényleges állapotoknak s a reformtevékenység fokozatos megindulásának hű képe tökröződik vissza Tagányi háromkötetes oklevéltárában. A világosság, melyet áraszt, hivatásához képest első sorban magára az erdészetre esik. De a sokoldalú kapcsolat folytán, mely az erdészet s a nemzet anyagi polgárosodásának többi tényezői közt fennáll, a nagy munka a gazdasági és szociális viszonyok sok minden egyéb mozzanatára kiterjed s el lehet róla mondani, hogy a magyar művelődéstörténet legértékesebb külföldi kiadványai közé tartozik.